

Cantillonove efekty

Cantillonove efekty slúžia v rámci Rakúskej ekonomickej školy ako argument podporujúci Misesove tvrdenia o negatívnych dopadoch pridania dodatočnej peňažnej jednotky do ekonomického systému. V článku si ukážeme, že Cantillonove efekty nie je možné používať bez predpokladu o objektivite peňazí (čo robí i Mises), t.j., že nemajú výpovedný charakter, ktorý je im dnes Rakúskou školou pripisovaný¹. Ako si ukážeme Cantillonove efekty je možné pripisovať jedine *politickým intervenciám*.

Cantillon tvrdil², že zmeny v peňažnej ponuke spôsobujú *neprirodzené zmeny* relatívnych cien statkov. Zvýšenie ponuky peňazí, napr. ťažiarimi zlata a striebra, ktoré je určené na spotrebu, spôsobuje zvyšovanie dopytu a tým cenovej hladiny, čo spôsobuje ekonomickú expanziu. Tá sa však nakoniec obráti, vzhľadom na rast cien, zvýšenie lacnejších dovozov a následný odliv peňazí z ekonomiky. Cantillon poukazoval rovnako na to, že cenová inflácia neovplyvňuje všetky ceny rovnako, resp. súčasne, pričom jej rozšírenie je závislé od správania sa vlastníkov peňazí.

O tom, že *Cantillonove efekty* nemajú výpovedný charakter pri výklade súvisiacom s katalaktickým (prirodzeným) ekonomickým procesom, sa je možné presvedčiť vtedy, ak predpoklady efektov uplatníme na iné statky ako peniaze, resp. na ekonomiku bez peňazí. Iné statky ako peniaze sú spotrebovávané, resp. vstupujú do ekonomického procesu ako kapitálové statky. Avšak rovnako sú pridávané a odoberané z ekonomického procesu. Zmena ich množstva musí rovnako nevyhnutne meniť ich vzájomné výmenné pomery a zároveň spôsobovať prerozdelenie bohatstva. Napr. držanie akéhokoľvek statku (hoarding) kvôli zabezpečeniu si likvidity v budúcnosti alebo jeho pridanie na trh, alebo i jeho fyzická likvidácia, má nevyhnutne dopad na výmenný pomer statku (ceny) na trhu a tým i prerozdelenie bohatstva. Tvrdiť však, že takto spôsobená redistribúcia bohatstva a zmena cenovej hladiny je nekatalaktický stav, je subjektívny súd o tom, že ľudia realizujú dobrovoľne niečo, čo nemajú.

Pre udržanie tvrdení o Cantillonových efektoch, ktoré súvisí s peniazmi v prirodzenom katalaktickom systéme, je možné potom uvažovať len vtedy, ak sa jedná pri peniazoch o špeciálny statok, ktorého objektívna kúpna sila je objektivizovaná. Inak závery neplatia. Prečo? Lebo pri všetkých ostatných statkoch je výmenný pomer (objektívna kúpna sila statkov) závislý od toho, ako sú zaradované vymieňané statky inverzne na preferenčné škály účastníkov výmeny. Vtedy však o efektoch v zmysle zmien výmenných pomerov (t.j. zmien cenovej hladiny) a re-distribúcie bohatstva nemôžeme povedať, že sa jedná o nekatalaktický (neprirodzený) stav, ibaže by sme tvrdili, že ľudia robia dobrovoľne niečo, čo nemajú. A ak majú byť peniaze identickým statkom, ako ktorýkoľvek iný, tak nemôžu platiť pri nich Cantillonove efekty.

Misesove tvrdenia o neprirodzenom redistribučnom efekte a neprirodzenej zmene cenovej hladiny statkov v prípade akéhokoľvek pridania novej peňažnej jednotky do ekonomického systému stojí teda pred logickým rozporom. Buď je statok peniaze statkom, ktorý získava svoju

¹ Vypočujte si napr. podcast Dorobät, C: *Cantillon Effects: Austrians vs. the Mainstream*.

<<https://mises.org/library/cantillon-effects-austrians-vs-mainstream>>

² Wikipedia. Cantillonův efekt. WWW DOCUMENT

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Cantillon%C5%AFv_efekt>

objektívnu kúpnu silu na základe teórie subjektívnej hodnoty, ale potom nemôže platiť to, že jeho pridanie spôsobuje neprirodzenú redistribúciu bohatstva a zmenu cien, alebo je teda statok peniaze statkom, ktorý je špeciálnym statkom, a ktorého objektívna kúpna sila je objektivizovaná, čo následne implikuje, že *akékoľvek* pridanie dodatočnej jednotky peňazí do ekonomického systému, spôsobuje redistribúciu bohatstva a neprirodzenú zmenu cenovej hladiny a *ipso facto* zmenu jeho kúpnej sily. Mises sa prikláňa jednoznačne k druhej možnosti, čo nás oprávňuje prehlásiť, že peniaze objektivizuje. To je problematické, pretože je v teórii rozpor.

Dôvodom objektivizácie je, že Mises nazerá na peniaze ako na statok *per se*³ a nie na statok, ktorý uspokojuje potrebu vo forme výmeny, t.j. rozhodnutia dvoch subjektov uspokojiť svoje vzájomné potreby nepriamo. Peniaze nerobia zároveň výmenu možnou, ale jednoduchšou. Peniaze teda *len* jednoduchšie sprostredkovávajú výmenu. Sú jej nadstavbou. Akt výmeny nemôže byť zároveň nikdy neutrálny a vždy musí mať dopad na zmeny cien a redistribúciu bohatstva v ekonomickom spoločenstve. Dôležité je však to, či sa jedná o katalaktický alebo nekatalaktický proces. Katalaktické pridávanie, či hoarding peňazí (a nadväzná slobodná banková činnosť) je procesom súvisiacim so sprostredkovaním marginálnej jednotky výmeny, t.j. marginálneho rozhodnutia dvoch subjektov o tom, že nepriamo uspokojia svoje potreby. V čase konzekventná zmena cenovej hladiny a redistribúcia bohatstva je potom optimálna. A to bez ohľadu na to, že cenová hladina, ktorá je vyjadrením cien iných statkov v peniazoch a je inverzným úkazom kúpnej sily peňazí, je zmenená aj na základe toho, že sa zmenil počet peňažných jednotiek. Priradenie výmennej hodnoty peniazom nekolabuje do priradenia úžitkovej hodnoty peniazom, ako tvrdí Mises. Peniazmi ako reálnym statkom reagujeme na abstraktnú potrebu zrealizovania výmeny, t.j. nepriameho spôsobu uspokojenia nejakej konečnej potreby *minimálne dvoch* subjektov. O odlišnej forme potreby od potrieb len jedného subjektu môžeme hovoriť preto, lebo potreba sa netýka len jedného subjektu, ale *minimálne dvoch* subjektov súčasne⁴. *Výmenná hodnota je peniazom priradovaná z hľadiska dvoch subjektov naraz, kedy subjekty spoločne reagujú na ich individuálne vnímanú avšak nevyhnutne vzájomnú a spoločnú potrebu nepriameho uspokojenia ich potrieb. Od výmennej hodnoty odvodená úžitková hodnota peňazí je priradovaná už subjektmi individuálne a to v kontexte kalkulačných možností výmeny v čase, resp. iných funkcií, ktoré peniaze v čase plnia.* A preto žiadané pridanie dodatočnej jednotky peňazí nemá ako zmeniť výmennú hodnotu a tým ani úžitkovú hodnotu peňazí a to z dôvodu, že sprostredkovanie dodatočnej jednotky výmeny bolo u oboch subjektov dobrovoľné. Ak sa však jedná o nekatalaktickú činnosť (politický zásah) súvisiacu s pridávaním, hoardingom peňazí (a nadväznou bankovou činnosťou) tak, výsledná zmena cien a redistribúcia bohatstva nie je samozrejme optimálna. A to preto lebo je narušený vyššie popísaný proces, t.j. dobrovoľné nepriame uspokojovanie potrieb je menené nejakým druhom politického procesu. Je preto vhodnejšie hovoriť o katalaktickom (bez politického

³ Pozri detailne v Pošvanc, M. *Teória intersubjektívne vnímanej hodnoty peňazí*. WWW DOCUMENT <<http://www.hayek.sk/teoria-intersubjektivne-vnimanej-hodnoty-penazi/>>

⁴ Tu si môžeme uvedomiť, čo sú ciele konania a prostriedky konania. Pri výmene napr. jablka za pomaranč, nie je z hľadiska jedného pomaranč cieľom výmeny a z hľadiska druhého to nie je jablko. Výmena prebieha medzi prostriedkami, cieľom výmeny je napr. chuť na pomaranč alebo jablko a ich spotreba. Rovnako je nutné nazeráť i na akt výmeny ako taký. Ten je vzájomným prostriedkom na dosiahnutie nejakých cieľov subjektov. Pozri napr. v Latham, K.: *Dr. Hülsmann and the Pure Time Preference Theory of Interest*. WWW DOCUMENT <http://csinvesting.org/wp-content/uploads/2015/04/latham_interesttheory.pdf>

zásahu) a nekatalaktickom (s politickým zásahom) pôsobení peňazí (a nadväznej bankovej činnosti). Možnosť uplatnenia a neuplatnenia Cantillonových efektov si ukážeme na nasledujúcich štyroch príkladoch:

Predpokladajme, že nejaký človek v ekonomickom spoločenstve výrazne zbohatol. Poskytoval relevantné statky iným subjektom. Z akéhokoľvek dôvodu však sťahoval veľké množstvo získaného zlata (peňazí) z trhu – skladoval ho. Predpokladajme, že ho mal polovicu z celkovej existujúcej zásoby zlata v danom spoločenstve. Pred svojou smrťou sa však rozhodol všetko zlato v jeden deň venovať ľuďom, ktorí majú pod 150 cm. Čo by sa stalo? Tí, ktorí majú pod 150 cm by zbohatli. Za získané zlato by povedzme nakúpili statky, čím by zdvihli úroveň cien v spoločenstve. Čo by sme mohli o danej skutočnosti prehlásiť ekonomicky? V princípe nič. Prečo? Spoločenstvo by síce nebolo bohatšie v danom momente prerozdelenia. Avšak všimnime si, že zlato bolo získané v minulosti za poskytnuté služby členom ekonomického spoločenstva. Spoločnosť už zbohatla predtým, ako prišlo k venovaniu zlata, novému prerozdeleniu bohatstva a náhlemu zvýšeniu cenovej hladiny. Objektívna kúpna sila výmenného prostriedku ostala zachovaná (v minulosti aj dnes sú poskytované totižto produktívne služby) a zmenila sa len cena zlata voči iným statkom. Dvihnutie cien (síce nerovnomerné, ale celkové) v ekonomike, by bolo optimálne a bolo by úmerné množstvu pridaného zlata medzi začiatkom hoardingu zlata boháčom, pridaného zlata prostredníctvom dopytovanej novej ťažby medzi časom začiatku hoardingu zlata boháčom a rozdaním zlata a rozsahom vyprodukovaného bohatstva v danom spoločenstve v čase prerozdelenia daného zlata.

Čo ak však daný boháč získal zlato krádežou, prácou otrokov, či vojnovými výbojmi s tým, že by zlato rovnako rozdal, čím by spôsobil rast cien a prerozdelenie bohatstva? Z hľadiska optimálnosti ekonomického správania by sme mali prehlásiť, že vzhľadom na to, že boháč kradol, viedol vojny a využíval otrokov, tak sa zrealizoval nedobrovoľný presun bohatstva v čase od otrokov, od postihnutých vojnami a od okradnutých k tým, ktorí sa dostanú k jeho zlatu v čase, keď ho rozdá. Ceny nie sú samozrejme optimálne, vzhľadom na to, že zverstvá, ktoré spôsobil, museli nevyhnutne meniť mieru uspokojovania potrieb v danom spoločenstve a výsledný akt prerozdelenia pre všetkých, ktorí majú do 150 cm nemôže byť považovaný za optimálny.

Tretí príklad súvisí so situáciou, kedy vplýva na emisiu peňazí nejaký vladár. Ten dáme tomu na začiatku „svojej kariéry“ vytvorí mincu so svojou podobizňou, ktorá reprezentuje uncu striebra. V polovici svojej kariéry však zmení pomer striebra v minci z unce na pol uncu a ostatok bude med'. Minca vyzerá podobne, má však iný pomer kovu (peňazí). Čo môžeme o danom akte povedať ekonomicky? Tu záleží od toho, čo robil vladár medzi začiatkom a polovicou svojej kariéry. Ak by viedol vojny, zabával sa a poskytoval miesto svojich služieb, služby typu – chlieb a hry, pričom mu daňové príjmy na predmetné výdavky nestačili a tak sa zadlžil, tak zmenou konzistencie mince, by socializoval splatenie svojho dlhu. Vzhľadom na to, že dlh využil na služby, z ktorých niektoré by boli protispoločenské (vojna), či nezmyselné z hľadiska najdôležitejších potrieb obyvateľstva (platil by napr. turnaje pre zábavu časti populácie a napr. by neinvestoval do rozvoja ciest), tak daná socializácia dlhu a zmena konzistencie mincí, by bola výsledkom toho, že neboli poskytované produktívne služby pre spoločenstvo. Zmena by spôsobovala samozrejme prerozdeľovanie bohatstva od

poskytovateľov relevantných ekonomických služieb k poskytovateľom blbostí, čo by menilo zároveň cenovú štruktúru statkov ako výsledok daných procesov. A ak by daná socializácia dlhu naďalej pokračovala, t.j. opakovalo by sa to isté až do jeho smrti, tak by sme boli svedkami stálych zmien cenovej hladiny a misalokácie kapitálu. Následný výsledok zriadenia kúpnej sily mince a dvihnutia cien (nerovnomerné, ale celkové) v ekonomike, by nebolo optimálne a bolo by úmerné miere socializácie dlhu vladára v pomere k vynaloženej ekonomickej činnosti na získanie medi kvôli socializácii dlhu, prirodzeného prírastku striebra a medi v spoločenstve voči existujúcemu bohatstvu v danom spoločenstve. Samozrejme, ak by vladár nebol politický hajzel, t.j. poskytoval by relevantné statky (napr. obranu, vymáhanie práva a pod.), a ak by bol pritom zadlžený pretože nevyberal dane príbežne, tak to, či by sa jednalo o optimálne ceny po zmene konzistencie danej mince, by záviselo od miery neefektivity súvisiacej s poskytovaním jeho statkov; ak by sme zázrakom predpokladali, že poskytoval statky optimálne, t.j. služby by boli poskytované tak, ako keby na trhu existovala konkurencia, cenová hladina, aj keby sa zvýšila vzhľadom na zmenu pomeru striebra a medi v danej minci, by bola optimálna a rovnako i prerozdelenie bohatstva.

Posledný príklad súvisí s predpokladom, že v ekonomickom spoločenstve pôsobia konkurenčné frakčné banky. Tie držia časť zlata ako svoje rezervy a vydávajú konkurenčné meny, ktoré reprezentujú nejakú hmotnosť zlata. Meny – dlhy – sú však vydávané nielen voči zlatu v rezervách, ale aj voči ekonomickým projektom; slúžia teda na inštitucionálny, bankami zabezpečený, clearing ekonomickej aktivity v čase a priestore bez potreby zlata. Ľudia ich akceptujú. Predpokladajme, že preto, že nevedia nájsť lepšiu alternatívu. Vzhľadom na to, že sú meny vydávané aj voči ekonomickým projektom, t.j. nielen voči zlatu, tak hodnotenie mien, t.j. zaradenie meny na preferenčnú škálu subjektu závisí od toho, či je objektívna kúpna sila mien (absolútna vymeniteľnosť daného dlhu – meny) a ich cena (počet jednotiek meny voči iným statkom), krytá užitočnou a produktívnou ekonomickou aktivitou. Predpokladajme rovnako, že nie všetky podnikateľské aktivity sú v spoločenstve úspešné, sme predsa len omylní, pričom miera neúspešných projektov spôsobuje 10% stratu hodnoty daných mien. Pre zjednodušenie argumentu budú spôsobovať úplnú ekonomickú stratu, t.j. na realizáciu neúspešných projektov sa spotrebujú statky, ktoré už nie sú použiteľné v žiadnom inom ekonomickom procese. Čo môžeme prehlásiť o danom predpoklade, ktorý bude nevyhnutne meniť cenovú hladinu vyjadrovanú v zlate a menách daných bánk, vzhľadom na to, že 10% dlhu sa spotrebuje na niečo, čo spôsobuje úplnú stratu zdrojov v spoločenstve? Sú vtedy ceny optimálne? Ak je v danom ekonomickom spoločenstve voľná konkurencia bánk, a ľudia stále akceptujú dané meny dobrovoľne, nie je dôvod sa domnievať, že ceny nie sú optimálne. Spoločenstvo akceptuje dobrovoľne 10 % socializáciu straty súvisiacu s úvermi bankového sektora. Prečo? Implikuje to jediné, alternatíva v danom spoločenstve musí byť drahšia, t.j. akákoľvek iná alternatíva by spôsobovala vyšší spread úverovej výmeny; možno v podobe prísnejších podmienok dlhu, či kvôli tomu, že neexistuje v spoločenstve naozaj nikto iný, kto vie odhadovať zmysluplnosť ekonomickej aktivity, alebo kvôli niečomu prečo spoločenstvo 10% socializáciu dlhu a z toho vyplývajúce cenové zmeny akceptuje a prispôsobuje sa im.

Prvý a štvrtý príklad je zjednodušeným popisom katalaktického spoločenstva, ktoré samozrejme neexistuje. V prvom sme predpokladali nadľudské schopnosti jedného človeka uspokojiť obrovské potreby druhých. V štvrtom je implicitný predpoklad neexistencie vývoja

bankového systému, zlepšovania investičných odhadov bankovým systémom, či neexistencia iných tlakov znižovania miery socializácie straty, ktoré by trh nemal prečo nezabezpečovať. To, čo je však na štvrtom príklade reálne je, že nejaký druh socializácie straty musí z definície existovať v každom ekonomickom spoločenstve, pretože sme omylní. Druhý a tretí príklad (okrem predpokladu o efektivite verejných služieb) nie je ničím výnimočný. Je to denno-denná politická realita. A len na ňu sa dajú uplatniť Cantillonove efekty.

Všeobecná platnosť Cantillonovych efektov je ešte často ukazovaná na zvýšení cien v 16. storočí v Španielsku⁵. Daná udalosť je tradične vysvetľovaná tak, že pridávanie nových peňažných jednotiek – striebra – do ekonomického spoločenstva spôsobilo ročnú 1-1,5 % infláciu, kedy následne v priebehu storočia vzrástli ceny viac než dvojnásobne a v prípadoch niektorých statkov až päťnásobne. Detailnejší pohľad na dané obdobie však jasne ukazuje, že Cantillonove efekty sú aj v tomto prípade spojené s politickými intervenciami a nejedná sa o žiadny prirodzený dopad pridávania nových peňažných jednotiek.

Karol V a jeho syn Filip II neboli totižto žiadni osvietení liberálni monarchovia⁶. A neplatilo to ani o ich predchodcoch a ani o ich potomkoch. Naopak. Obaja králi výrazným spôsobom Španielsko zadlžovali a finančné prostriedky používali na vojenské ťaženia. Nie je prekvapením dozvedieť sa, že ich vládnutie bolo podporované vtedajšími bankovými kartelmi Fuggerovcov, či Janovským bankovým kartelom. Karol V. síce nikdy neskrachoval, avšak nemal k tomu ďaleko, pričom cena za neskrachovanie bola relatívne vysoká. Samozrejme nie pre Karola V. Neprekvapí, že ako kolaterál pre Karlove dlhy slúžili najprv americké kolónie a tamajšie bane na ťažbu striebra, ktoré boli jedným z dôvodov, že neskrachoval. Jednalo sa rovnako o zotročovanie lokálneho obyvateľstva a neobmedzeného „vládnutia“ bankových kartelov napr. vo Venezuele za výdatnej vojenskej ochrany Španielskej koruny. Také „šťastie“ však už nečakalo na Filipa II, ktorý vyhlásil platobnú neschopnosť hneď štyrikrát na dlhoch, ktorými roloval dlhodobý dlh, ako výsledok (aj zdedeného) zadlženia koruny. Filip bol schopný minúť 87 % ročných celoštátnych daňových príjmov na financovanie vojenských ťažení. Ťažba v baniach Nového sveta bola realizovaná aj prostredníctvom otrokov, pričom sa jednalo o monopol štátu. Španielsko zároveň obmedzovalo vývoz dovezeného striebra, čo len zvyšovalo inflačné tlaky v krajine a nakoniec i mimo nej.

Na čo sa teda pozeráme? Určite nie na prirodzenú mieru pridávania novej peňažnej jednotky do obehu a následnú infláciu. Naopak. Pozeráme sa na socializáciu dlhu Španielska počas celého 16. storočia. Inflácia bola už len dôsledkom daných politík. Ide o kombináciu vyššie uvedeného príkladu 2 a 3. Kým však napr. rímski cisári⁷ boli nútení socializovať svoj dlh falšovaním rýdzosti mincí, čo realizovali v Španielsku tradične i predkovia Karola V a Filipa

⁵ Pozri napr. v HOLMAN, R. *Dějiny ekonomického myšlení*. WWW DOCUMENT <<https://books.google.cz/books?id=qttgR6MPx18C&pg=PA26&hl=sk#v=onepage&q&f=false>>

⁶ Pozri detailnejšie v Jeon, B.S.: *Sixteenth-Century Spanish Fiscal Mismanagement and Debtor Emperors: An Economic History Review of Spain under Charles V in 1528 and under Philip II in 1575*. WWW DOCUMENT <<http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=hsshonors>>

⁷ Pozri napr. v Pepen, J. R: *Inflation and the Fall of the Roman Empire*. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/inflation-and-fall-roman-empire>> „By the time of Trajan in 117 AD, the denarius was only about 85 percent silver, down from Augustus's 95 percent. By the age of Marcus Aurelius, in 180, it was down to about 75 percent silver. In Septimius's time it had dropped to 60 percent, and Caracalla evened it off at 50/50.“

II, títo španielski králi a aj ich potomkovia socializovali dlh novou a lacnou ťažbou. Spôsobená inflácia nebola teda dôsledkom *prirodeného* pridávania nových peňažných jednotiek, pričom jedným z dôvodov jej rozšírenia do celej Európy bolo, že vtedajšie bankovníctvo bolo už globalizované. Španielska koruna socializovala dlh na úkor produktívnej činnosti ostatného sveta. Tvrdenie je v súlade aj s ostatnými nedávnymi zisteniami, že striebro Nového sveta začalo kolovať v Európe v minciach omnoho neskôr ako sa predpokladalo a omnoho neskôr ako sa začala prejavovať inflácia⁸, t.j. španielska koruna najprv navyšovala a rolovala dlhy a až následne pristupuje k ich splácaniu relatívne lacným spôsobom ťažby striebra z Nového sveta. Striebro z Nového sveta začalo inak tvoriť 100% španielskych mincí až za vlády Filipa V (1700-1746).

Matúš Pošvanc, 1.6.2018

⁸ Pozri napr. v ScienceDaily. *Silver from the Americas may have entered the Spanish economy later than thought.* WWW DOCUMENT <<https://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/110608122059.htm>>